

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

*Факультет лісового господарства та екології
Кафедра лісівництва, лісових культур та таксації лісу*

Кваліфікаційна робота на правах рукопису

Марковець Дмитрій Миколайович

УДК 630*5

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ЛІСОВОГО ФОНДУ ДП «ДУБРОВИЦЬКЕ ЛГ»**

205 «Лісове господарство»

Подається на здобуття освітнього ступеня «Магістр»
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Д. М. Марковець

(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи

Турко Василь Миколайович

(прізвище, ім'я, по батькові)

К.с.-г.н, доцент

(науковий ступінь, вчене звання)

Житомир – 2020

Висновок кафедри _____

за результатами попереднього захисту: _____

Протокол засідання кафедри _____

№ __ від «__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

(прізвище ,ім'я, по батькові)

«__» _____ 20__ р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти _____ захистив (ла)

(прізвище ,ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

(прізвище ,ім'я, по батькові)

АНОТАЦІЯ

Марковець Д. М. Аналіз структури лісового фонду ДП «Дубровицьке ЛГ». - Кваліфікаційна робота на правах рукопису

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 205 – лісове господарство. – Поліський національний університет, Житомир, 2020.

Проаналізована породна, вікова і функціональна структура лісів підприємства. Визначено особливості розподілу площ лісового фонду за категоріями ділянок. Встановлена різниця між штучними і природними насадженнями за показниками рівномірності повноти, складу, наявності галявин, боліт, відстаючих дерев. Визначено функціональне призначення особливо захищених лісових ділянок у межах категорій захисності.

Ключові слова: лісові ділянки, структура, типи лісу, призначення, категорії захисності.

ANNOTATION

Markovets DM Analysis of the structure of the forest fund of SE «Dubrovysya Forestry». - Manuscript qualification work

Qualification work for the master's degree in specialty 205 - forestry. - Zhytomyr Polissya National University, Zhytomyr, 2020.

The species, age and functional structure of the enterprise's forests are analyzed. Peculiarities of the distribution of forest fund areas by plot categories are determined. The established difference has artificial and natural plantings on indicators of uniformity of stocking, composition, existence of meadows, bogs, lagging trees. The functional purpose of especially protective forest areas within the protection categories is determined.

Keywords: forest areas, structure, forest types, purpose, protection categories.

ЗМІСТ

Вступ	5
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛІСОВОГО ФОНДУ ДП «ДУБРОВИЦЬКЕ ЛГ»	7
РОЗДІЛ 2. ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ЛІСІВ УКРАЇНИ	14
РОЗДІЛ 3. СТРУКТУРА ЛІСОВИХ ДІЛЯНОК ДП «ДУБРОВИЦЬКЕ ЛГ»	20
Висновки	28
Список використаної літератури	30

ВСТУП

Актуальність теми дослідження.

Поділ лісового фонду за функціональним призначенням пов'язаний із лісокористуванням і лісоуправлінням. Встановлення задач лісоуправління для окремої взятої ділянки вимагає аналізу віднесення її до відповідної категорії захисності, а це обумовлює прийняття певного режиму лісокористування, що відображається на режиму проведення рубок.

Одною з вимог сучасного ведення лісового господарства, яка актуальна для будь-якої лісової ділянки є регулювання біорізноманіття шляхом збереження типових для певної території видів. Встановлення та визначення лісових ділянок, на яких помічено розміщення чи поява рідкісних, зникаючих рослинних і тваринних організмів стало одним із заходів спрямованих на розширення чисельності об'єктів природно-заповідного фонду. Бажаною на разі є зміна ряду підходів щодо збереження фіто і зоорізноманіття у системі інтенсивного ведення лісового господарства, котра б давала змогу виявити і зберігати цінні види, які потребують охорони на локальному рівні. І надзвичайно важливим є при цьому раціонально обмежувати чи проводити заборону здійснення певних лісогосподарських заходів.

Мета і завдання роботи.

Мета дослідження заключалася у визначенні структури і функціонально призначення ділянок лісового фонду.

Для досягнення цієї мети були поставлені наступні завдання:

1. Ознайомитися зі структурою лісового фонду ДП «Дубровицьке ЛГ».
2. Визначити функціональні особливості лісів підприємства.
3. Проаналізувати розподіл площ за категоріями ділянок.
4. Дослідити структуру особливо захисних ділянок.
5. Визначити особливості просторової структури покритих лісом ділянок.

Об'єкт досліджень: розподіл площі лісового фонду за функціональним призначенням.

Предмет досліджень: породна, типологічна, вікова і функціональна структура лісового фонду.

Методи досліджень: зведення та аналіз лісовпорядних і виробничих звітних матеріалів по ДП «Дубровицьке ЛГ» для визначення породна, типологічна, вікова і функціональна структура лісового фонду, математико-статистичні для відповідної інтерпретації та відображення матеріалів дослідження.

Перелік публікацій автора за темою дослідження. По матеріалах виконаних досліджень було опубліковано 3 наукові праці, одна із яких видана магістрантом одноосібно:

1. Коржик М. І., Марковець Д. М., Слісачук І. І. Аналіз лісового фонду і господарської діяльності ДП «Дубровицьке ЛГ»: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції присвяченої пам'яті професора А.І. Гузія. (Житомир, 25 вересня 2020 р.) Житомир: Поліський національний університет, 2020. С. 197–198.

2. Коржик М. І., Слісачук І. І., Марковець Д. М. Продуктивність лісів державного підприємства «Дубровицьке лісове господарство» Рівненської області. Лісівнича наука: стан, проблеми, перспективи розвитку: мат. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 8-9 грудня 2019 р.) Житомир: ЖНАЕУ, 2020.

3. Марковець Д. М. Структура лісових ділянок ДП «Дубровицьке ЛГ». Ліс, наука, молодь: мат. Всеукр. наук.-практ. конф. (Житомир, 24 листопада 2020 р.) Житомир: ЖНАЕУ, 2020. С. 98.

Практичне значення одержаних результатів. Практичну цінність становлять результати по встановленню різниці між штучними і природними насадженнями за показниками рівномірності повноти, складу, наявності галявин, боліт, відстаючих дерев, а також визначенню функціонального призначення особливо захищених лісових ділянок у межах категорій захищеності.

Структура та обсяг роботи.

Загальний обсяг роботи становить 34 сторінок, в т.ч. основної частини 25 сторінок. Цифровий матеріал відображений у 8 таблицях, графічний матеріал зображений на 6 рисунках. Літературний огляд налічує 46 джерел.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛІСОВОГО ФОНДУ

ДП «ДУБРОВИЦЬКЕ ЛГ»

Підприємство «Дубровицьке лісове господарство» відноситься до одного із найбільших в області за площею, котра становить понад 54 тис. га. В структурі лісогосподарського підприємства знаходиться 10 лісництв, найбільшими з яких за площею є Озерське, Дубровицьке і Залузьке (таблиця 1).

Таблиця 1.

Розподіл площі підприємства за лісництвами

Назва лісництва	Площа, га
Бережницьке	3267,3
Будимельське	4126
Дубровицьке	7598,7
Залузьке	7539,7
Лісівське	4842
Літвицьке	6212,
Озерське	8679
Перебродівське	5198,9
Трипутнянське	1445,7
Черменське	5174

Частка вкритих лісовою рослинністю ділянок порівняно невисока – близько 80 %, що пов'язано із великою часткою нелісових ділянок, зокрема боліт, які займають 7535 га (13,9 %) площ. Площі незімкнених лісових культур, частка яких становить у лісовому фонді близько 2 % вказують на значний рівень інтенсивності ведення лісового господарства.

Найбільш представленими у лісовому фонді є соснові та березові деревостани, частка яких становить відповідно 65 % та 21 % (рис. 1).

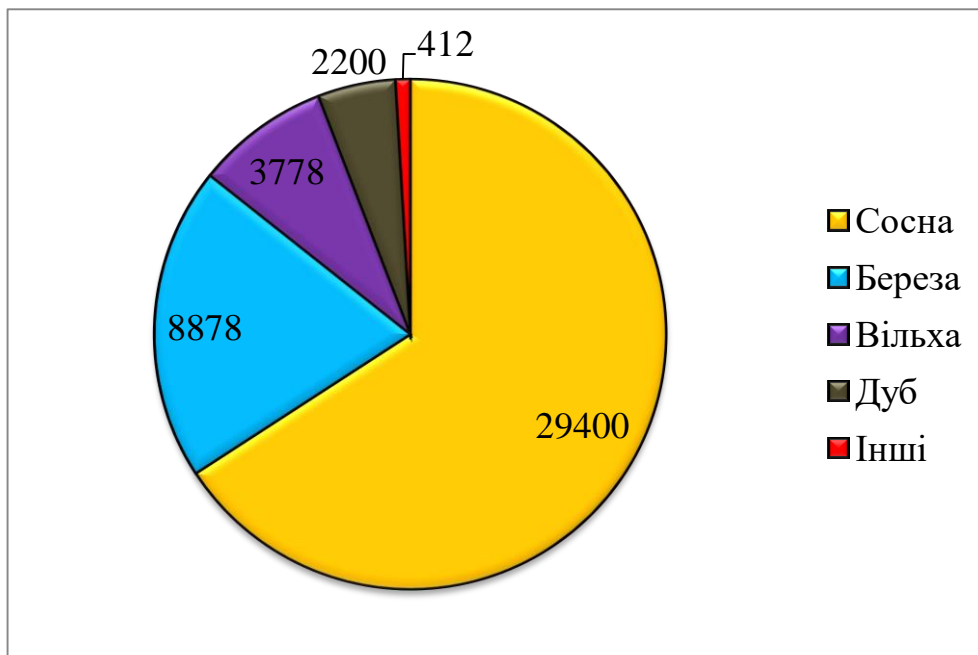

Рис. 1. Породна структура покритих лісом ділянок

Площі сосняків у осередках кореневої губки становлять майже 500 га. Серед малопоширених видів є насадження з пануванням граба звичайного, дуба червоного, клена остролистого, модрина європейської, сосни Банкса, ялини європейської, ясена звичайного, вкациї білої. Проте частка цих порід у складі є мізерною – до 1 %.

Подібний породний склад зумовлений своєрідним розподілом площ лісових ділянок за типами лісорослинних умов (рис. 2).

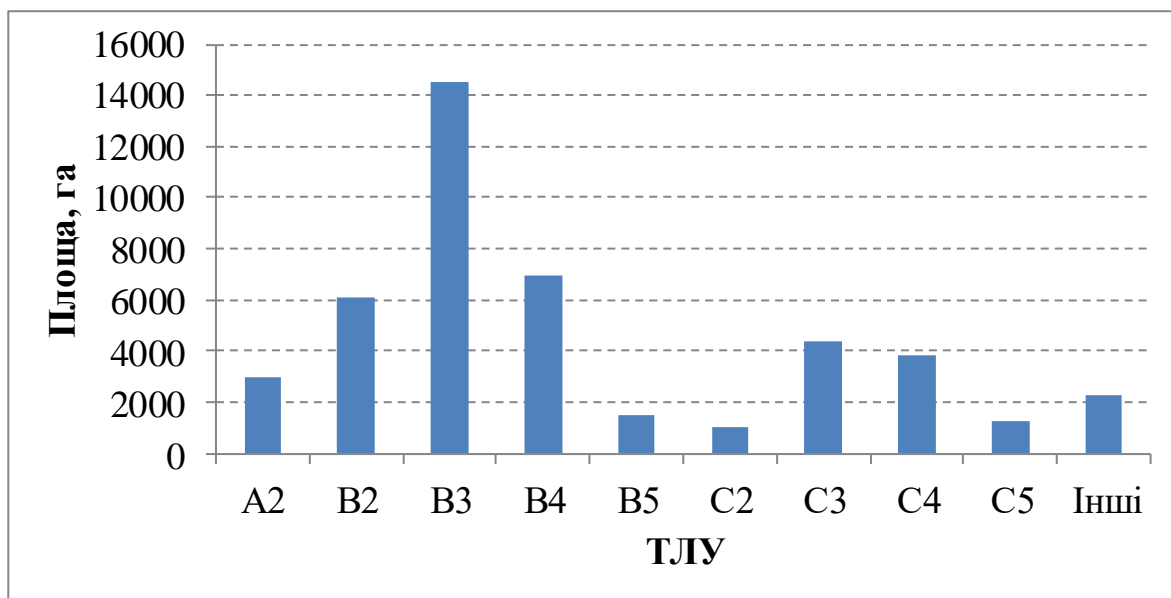

Рис. 2. Розподіл площ за типами лісорослинних умов

Лісорослинні умови загалом є більш придатними для ведення господарства на невимогливі до родючості деревні породи, такі як сосна і береза. Особливістю у структурі ділянок лісового фонду підприємства є наявність значних площ боліт та перезволожених лісових ділянок. Частка боліт становить майже 14 % від площі лісового фонду.

Серед покритих лісовою рослинністю ділянок близько третини площ (32,8 %) з надмірним зволоженням (таблиця 2).

Таблиця 2

Розподіл площ покритих лісом ділянок за типами лісу

Типи лісу	Площа, га
A1C	894,7
A2C	2991,7
A3C	181,2
A4C	357,3
A4CO	57,4
A5C	452,4
A5CO	289,8
B1ДС	12,9
B2ДС	6067,2
B3ДС	14468,3
B3ДСА	10,1
B3ДСО	3
B4ДС	6488,7
B4ДСО	472,8
B5БС	1453,4
B5БСО	15,5
ДЗГД	3
С2ГД	5,2
С2ГДС	1018,9

СЗГД	29,2
СЗГДС	4349,8
С4ВЛ	36,8
С4ВЛЧ	3196,8
С4ВЛЯ	1,5
С4ГДС	538,8
С4ДСО	21,9
С4ЯДС	10,1
С5БС	66
С5БСО	0,9
С5ВЛО	18,8
С5ВЛЧ	1153,4
Разом	44667,5

Загалом на підприємстві виділено 31 тип лісу, з яких 8 осушених підтипів загальною площею понад 880 га, або 2 %. Найбільші площі осушених ділянок у типі лісорослинних умов А₅ і В₄.

Найбільш поширеними є субори, а саме вологий, сирий та свіжий дубово-сосновий субір (32,4 %, 14,5 % і 13,6 % відповідно). Також значні площі представлені вологим грабово-дубово-сосновим сугрудом (9,7 %) і сирим чорновільховим сугрудом (7,2 %). У вологих суборах виявлені незначні площі (10 га) ділянок із рододендромом жовтим у підліску, що зумовило виділенню окремого азалиєвого підтипу. У сирих сугрудах у чорновільховому і дубово-сосновому типах у складі відмічені природні формування ялинового елементу лісу на площі близько 12 га.

Загалом насадження демонструють порівняно невисоку продуктивність – середній клас бонітету становить І,7. Продуктивність сосняків є найвищою з-поміж переважаючих деревних порід (таблиця 3).

Середній клас бонітету переважаючих порід

Переважаючого порода	Площа, га	Середній клас бонітету
Акація біла	0,7	3,6
Береза повисла	8864,6	2,1
Вільха чорна	3737,7	2,2
Граб звичайний	73,1	2,6
Дуб звичайний	2196,8	2,1
Дуб червоний	20,3	1А,4
Клен гостролистий	0,7	1
Модрина європейська	0,5	1
Осика	82,4	1А,9
Сосна банкса	32	2,3
Сосна зв. в осередках кор. губ.	496,7	1
Сосна звичайна	27492,9	1,5
Яблуня лісова	0,8	2
Ялина європейська	147,2	1,7
Ясен звичайний	11	1А,6

Із листяних деревних порід, які більш-менш є поширеними на підприємстві, середні класи бонітету становлять 2,1-2,2. Найвищу продуктивність з-поміж листяних і загалом демонструють насадження дуба червоного, ясеня звичайного і осики.

Сосна з-поміж основних лісоутворюючих порід має найвищий середній клас бонітету – І,5, решта порід мають меншу продуктивність – ІІ,1-ІІ,2. За показником продуктивності, попри незначні площі вирізняються такі деревні породи як дуб червоний – Іа,4, ясен звичайний – Іа,6 та осика – Іа,9. Сосна звичайна і береза повисла порівняно з іншими породами мають найширшу екологічну амплітуду та вищі показники продуктивності (таблиця 4).

Продуктивність основних порід у найпоширеніших типах лісу, середній клас бонітету

Переважаюча порода	Типи лісу								
	A2C	B2дC	B3дC	B4дC	B5бC	C2гдC	C3гдC	C4ВЛЧ	C5ВЛЧ
Сосна звичайна	I,9	I	I,1	I,9	III,6	Ia,8	Ia,8	I,8	II,9
Береза повисла	II,1	I,6	I,7	II,1	III	I,5	I,4	I,9	II,4
Вільха чорна	-	-	III	II	II,7	-	I,8	II,1	II,4
Дуб звичайний	-	II,2	II,1	III,8	-	I,9	II,1	II,1	-

Соснові деревостани мають найвищі показники бонітету у свіжих та вологих сугрудах, також вони є продуктивними у свіжих і вологих суборах. Береза повисла фактично відображає подібну різницю в продуктивності у найпоширеніших типах лісу. Дана порода має найвищі показники продуктивності в тих самих типах лісу, що й сосна. Клейковільхові деревостани представлені лише у забезпечених вологою типах лісу у суборах та сугрудах. Продуктивність вільхи виявилася найвищою не в типах лісу, де дана порода є корінною, а в вологому грабово-дубово-сосновому сугруді і сирому дубово-сосновому суборі. Дубові деревостани також обмежені типами лісу, оскільки не трапляються у бідних умовах, а також у типах лісу із надмірним рівнем зволоження. Найвищу продуктивність дубняки демонструють у свіжому грабово-дубово-сосновому сугруді. Цікавим є те, що продуктивність дуба у вологих суборах, вологих і сирих сугрудах є близькою. Отже продуктивність сосни та берези відповідають загальним статистичним показникам продуктивності в регіоні. Щодо вільхи і дуба, які є менш поширеними, то їх продуктивність дещо відрізняється від загальностатистичних даних.

Середні класу бонітету відображаються і на середніх показниках запасу і приросту на одиницю площі. Середній запас на 1 га становить 167 куб.м., а середній приріст на 1 га – 3,7 куб. м. У стиглих деревостанах значення середнього запасу в середньому становить 251 м³ з 1 га.

Вікова структура лісів вирізняється нерівномірним представленнях площ у вікових групах (рис. 3).

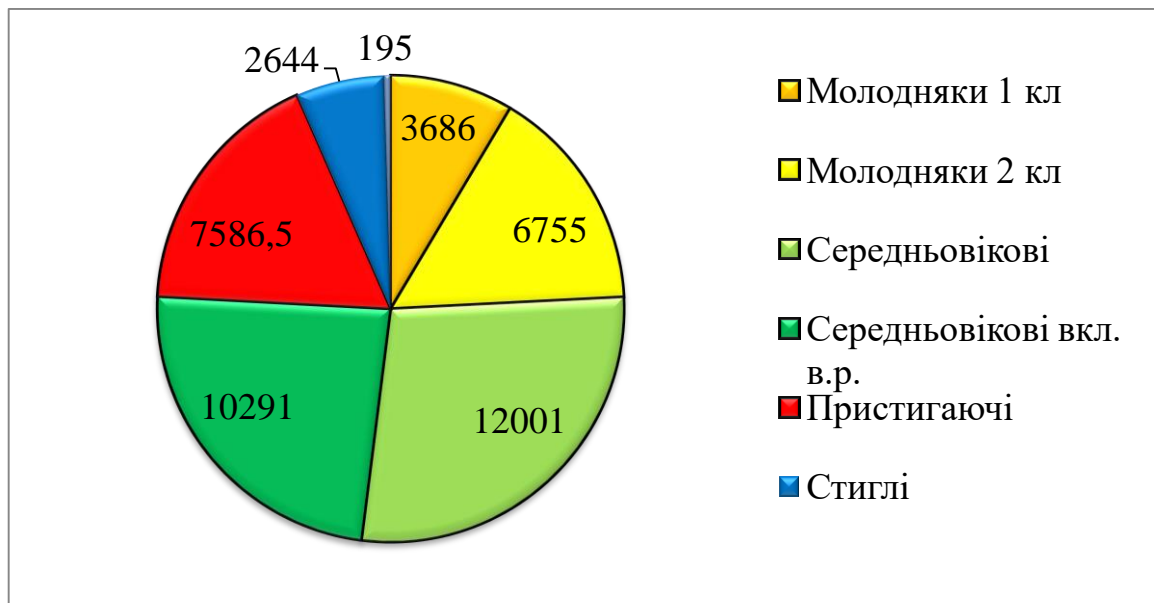

Рис. 3. Вікова структура лісових насаджень

Найбільша участь з-поміж покритих лісом ділянок середньовікових насаджень та молодняків – 58 % та 28 %. Частка деревостанів старших вікових груп незначна – близько 14 %.

В лісовому фонді підприємства за площею переважають експлуатаційні ліси – 44,2 тис. га, також значні площі належать до лісів природоохоронного, історико-культурного та наукового призначення – 7,8 тис. га. Це переважно заказники загальнодержавного та місцевого значення. Рівень використання загального щорічного приросту, який становить 160 тис. м³ станом на 2009 був незначний – лише 32,5 %, з яких рубками головного користування – 46 %.

РОЗДІЛ 2. ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ЛІСІВ УКРАЇНИ

За адміністративними і господарськими ознаками територія лісового фонду країни має розподіл на лісогосподарські підприємства та лісництва. Згідно з функціональним призначенням лісовий фонд ділиться на категорії лісів, а за організаційними та господарськими особливостями – на господарські частини, господарства і господарські секції [27]. Відповідно до лісовпорядних інструкцій, які вже понад століття використовуються в практиці лісового господарства, визнаною є необхідність виокремлення у межах лісогосподарського підприємства у відповідності до його господарських та економічних особливостей одної або кількох господарських частин, в межах яких може сформуватися одне чи декілька господарств та господарських секцій. Привертає до себе увагу, що поняття розрахункової лісосіки не приурочене до визначення категорії захисності, а має відношення лише до груп лісів, які та організуються при лісовпорядкуванні на відповідні господарські частини, господарства й господарські секції. Фактично, поділ лісового фонду на категорії захисності, котрі хоча б формально повинні були б відрізнятися по режиму ведення господарства, є елементом своєрідного поділу території лісогосподарських підприємств на лісогосподарські секції. Оскільки різні господарські секції відрізняються різним віком стиглості, це й зумовлює реальний рівень ведення лісового господарства, що відображається термінами призначення рубок у насадженнях різних вікових групах .

Оптимальні віки рубок, котрі були затверджені ще в 1983 році [3], із незначними змінами застосовуються лісовпорядкуванням ще й до сьогодні. Дані віки встановлювалися для лісів трьох головних груп категорій: 1) так звані «високорежимні», які були виключені із розрахунку рубок головного користування у лісах колишньої I групи (вік лісовідновних рубок в цих лісах приймався за один клас віку до досягнення природної стиглості); 2) ліси, які включені до розрахунку РГК у лісах колишньої I групи (вік РГК, як правило,

приймався на один-два класи віку пізніше ніж в експлуатаційних лісах);

3) власне експлуатаційні ліси, де вік РГК приймався за віком технічної стиглості [43]. При сучасному лісовпорядкуванні виділяють по три типи господарських частин на рівнині і в гірській місцевості – це ліси з обмеженим режимом користування, із особливим режимом користування й експлуатаційні ліси. Фактично, ліси, які відносилися до так званої «високорежимної» категорії захисності утворюють господарські частини із особливим режимом лісокористування, для котрих не проводиться розрахунок рубок головного користування.

Розрахунок РГК проводиться із прийманням розрахункової лісосіки лише для експлуатаційних лісів і лісів, що відносяться до господарської частини із обмеженим режимом лісокористування. Саме останні сформувалися у результаті нового розподілу лісів за категоріями захисності, котрі були в складі лісів колишньої I групи та були включені у розрахунок РГК. Віки рубок, які були встановлені для даних лісів цих категорій захисності не змінилися. Проте, якщо колись розрахунок лісосіки проводився лише для однієї господарської секції об'єднаної господарської частини лісів, що відносилися до I групи лісів із обмеженим режимом лісокористування, то зараз потрібно вести розрахунок для трьох окремих господарських частин, які мають однакові віки рубок - для лісів перших трьох категорій захисності. У зв'язку зі збільшенням кількості господарських частин загальна розрахункова лісосіка в межах підприємства зменшувалася, що спричинено особливостями методики її розрахунку. Доцільніше було б для лісів різних лісорослинних категорій, наприклад категорія природоохоронного значення, наукового, історично-культурного, рекреаційно-оздоровчого призначення лісів і врахування захисних смуг виділяти одну господарську секцію, яка відповідатиме до попереднього лісорослинного угруповання [7].

Саме просторове розміщення лісогосподарських секцій за різними віками рубок головного користування фактично не змінилося з моменту введення нового розподілу лісів за категоріями. На лісогосподарську

діяльність у просторовому аспекті для рівнинних лісів найбільше значення відіграло обмеження площі лісосік при суцільнолісосічних рубках.

Режим лісогосподарювання визначається авanguardно за видами і способами рубок, котрі можна проводити у лісах різних категорій захистності. Згідно однієї із статей у Лісовому кодексі, ще прийнятого у 90 роках, йдеться, про способи та види рубок, які проводяться в певних категоріях захистності лісу. Аналогічних даних у Лісовому кодексі 2006 року не описано. Різні види рубок в лісі можуть проводитися у вибраних категоріях лісових насаджень, особливо захисних ділянках лісових масивів, рекомендації не чіткі і наводяться в деяких законодачих постановках правилах рубок [17, 18].

При проведенні порівняння попередньої і сучасної систем рубань можливості для виконання різних видів рубок у лісах різних категорій фактично не змінилися. Вибіркові і суцільні санітарні рубки (СРС), як і в попередньому кодексі, допускаються в лісах усіх категорій захистності [14]. Лісовідновні рубки, котрі фактично раніше здійснювали свого роду функцію рубок головного користування у лісах колишньої I групи, стали поширеними для всіх лісів з особливим режимом ведення господарства, в тому числі і ОЗЛД в експлуатаційних лісах. Окрім суцільних РГК, за новими правилами широко можуть проектуватися лісовідновні вибіркові рубки. У нововведених правилах поділу лісів на категорії [16] до системи рубок формування і оздоровлення додалися так звані рубки переформування і ландшафтні рубки, практика призначення і застосування яких є досить обмеженою, а сам вплив незначним.

Фактичний рівень зростання розрахункової лісосіки РГК, котрий відмічений протягом останніх років, зумовлений головним чином віковим приростом насаджень і переходом із вікової групи пристигаючих до стиглих насаджень. Імовірно зменшення розміру розрахункової лісосіки у зв'язку зі збільшенням чисельності госпчастин, явно вирівнялося внаслідок фактичного дозвілу на розрахунок та проведення РГК у таких категоріях захистності як господарські зони національних природних і регіональних ландшафтних парків, заказники. Проте значна частина площ цих категорій відноситься до

особливо-захисних лісових ділянок, де виключена можливість розрахунку РГК.

У нових правилах РГК для рівнинних лісів були встановлені помітно більші обмеження сосовно площ проведення суцільнолісосічних рубок. Обмеження максимально допустимої площі лісосіки для суцільнолісосічних рубок у хвойних насадженнях складають 3 га, що більш ніж втричі менше ніж у попередніх правилах для насаджень даної групи порід. Фактично, якщо здійснювати рубання у суміжних насадженнях на площі до 3 га, то через термін примикання досягається сумарна площа лісосіки, котра була дозволена у попередніх правилах. Вочевидь, що при цих умовах і в разі штучного лісовідновлення зрубів термін примикання лісосік як окрема технологічна характеристика системи суцільних РГК просто втрачає сенс. Вважається, що обмеження площі лісосіки до 3 га для хвойних і до 5 га для листяних у експлуатаційних лісах і до 3 га в решті лісів інших категорій - це найбільш екологічне обмеження, яке було введене українським лісівництвом [16].

Аналіз обсягів проведеного лісокористування для декількох регіонів демонструє тісний зв'язок між площею категорії і плановим обсягом лісозаготівлі за всіма перебаченими видами рубок. Це можна інтерпретувати таким чином: у загальному обсязі лісозаготівлі зменшення розміру розрахункової лісосіки РГК у рекреаційно-оздоровчих і захисних лісах у зв'язку із вищим віком рубки компенсується за рахунок так званих рубок формування і оздоровлення лісів. Це означає, що інтенсивність та рівень лісокористування у лісах рекреаційно-оздоровчого і захисного призначення наближується за рівнем лісоексплуатації до експлуатаційних лісів.

Загалом вітчизняна система розподілу лісів за категоріями є типовою послідовницею радянського поділу лісового фонду на групи та категорії захистності, оскільки нових підкатегорій лісів не було введено, а категорії захистності лісів колишньої I групи було перерозподілено серед лісами категорій природоохоронного, наукового та історико-культурного призначення, рекреаційно-оздоровчими і захисними. Передбачуваного

зменшення чисельності категорій захисності не сталося. Також негативним моментом є відсутність рядкового списку лісів підкатегорій за ступенем обмеженості лісокористування.

За показниками встановлення особливо захисних лісових ділянок (ОЗЛД) були вибрані середньозважені показники їх встановлення по УСРС. У порівнянні з Україною, Білорусь обрала наймаксимальніші значення, які були рекомендовані у радянський час, в той час Російська Федерація спробувала привести встановлення більшості нормованих категорій із наближенням до лісового законодавства. Жодних наукових обґрунтувань стосовно збереження переліку, параметрів встановлення і наслідків зміни принципів поділу лісового фонду на категорії не був проведений. Новий розподіл лісів за категоріями дозволив певним чином систематизувати наведення категорій захисності до відповідної категорій лісів, проте відповідні режими лісокористування розроблені не були. Радикальних змін при поділі лісів за режимами ведення лісового господарства не сталося.

У лісових ділянках, котрі прилягають до смуг відведення залізниць і автомобільних доріг державного значення за виключенням ОЗЛД, варто було б запровадити подібний до експлуатаційних лісів режим ведення лісового господарства. Це можна обґрунтувати тим, що раніше діючі оптимальні віки рубок у лісах цих категорій захисності були подібними до лісів колишньої II групи. Аналогічні дії варто було б зробити і в смугах лісів уздовж берегів озер, річок, водоймищ та інших об'єктів водного господарства, оскільки в Інструкції по лісовпорядкуванню 1964 р. було рекомендовано, що в лісах захисних зон вздовж рік, озер та інших об'єктів водного господарства вік рубок головного користування встановлюється з врахуванням приналежності деревостанів до певної вікової категорії, які є прийняті в експлуатаційному лісі. [7].

У разі прийняття режиму лісогосподарювання у названих підкатегоріях лісів подібних до експлуатаційних лісів, то пов'язані ОЗЛД, а саме лісові смуги вздовж рік, частки лісу, що зростають вздовж залізниць, автомобільних

доріг державного значення, варто було б розглядати як окремі підкатегорії лісів.

Просторово також ряд ОЗЛД, котрі межують із пов'язаними підкатегоріями лісів, а саме «лісовими ділянками на схилах ярів», лісами у ярах, ділянками, які «прилягають до земель історико-культурного призначення», «лісовими ділянками уздовж межі з безлісою місцевістю» та «приполонинними лісами» слід було б поєднати із лісами відповідних категоріями. Такі підкатегорії захисних лісів як ліси на пісчаних ґрунтах, ліси у небезпечних районах, наприклад небезпека від лавин, ліси які оточені кам'янистими розсипами, можуть вчновлюватися відповідно до встановлених параметрів ширини [43]. Також за замірами ширини виділяються такі ОЗЛД як ділянки, що знаходяться біля витоків річок, токовищ птахів, наприклад глухарів, геологічних утворень, наприклад карстових, метеорологічних об'єктів, уздовж вододілів, в районах снігових лавин, трубопроводів магістралей, що прилягають до заселених земель [43]. Перераховані ОЗЛД доцільно було б віднести до спеціальних підкатегорій лісів.

Крім зазначених пропозицій, варто було б також затвердити залежно від водоохоронної та ґрунтозахисної ролі лісових ділянок, а також їх положення відносно рельєфу, відповідний регламент стосовно рівня інтенсивності лісокористування та режиму рубок у лісах експлуатаційної категорії.

РОЗДІЛ 3. СТРУКТУРА ЛІСОВИХ ДІЛЯНОК ДП «ДУБРОВИЦЬКЕ ЛГ»

Розподіл площі лісогосподарського підприємства за категоріями ділянок є дещо специфічним, що зумовлено особливостями розміщення території. Значна заболоченість території лісгоспу зумовила і відповідну структуру лісового фонду, забезпечивши частку нелісових ділянок 15 % (рис. 4).

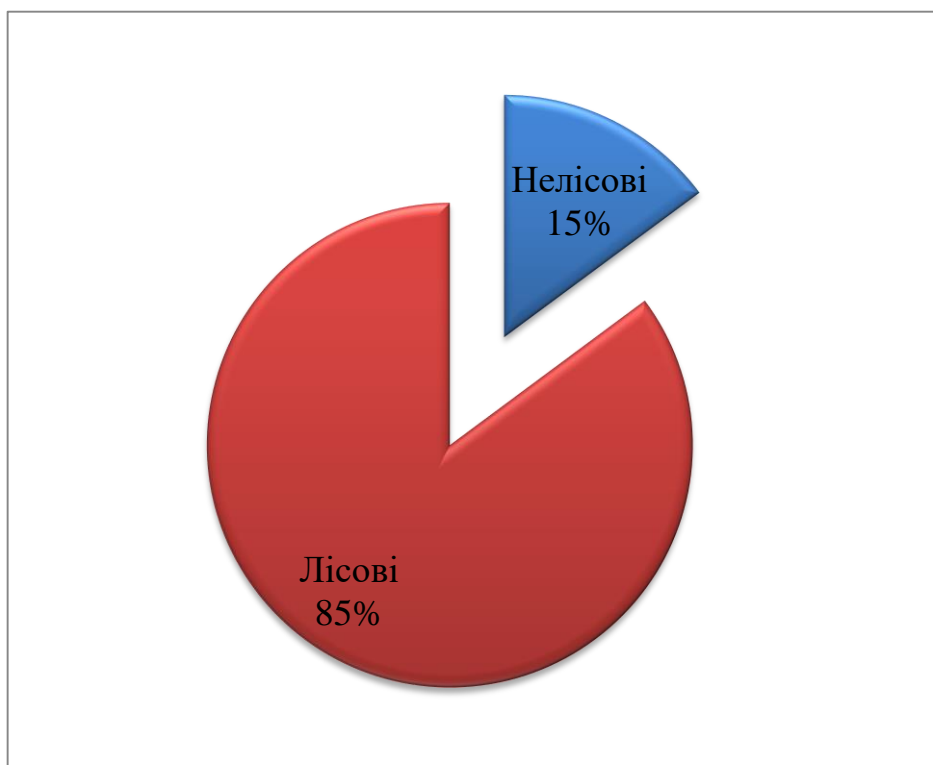

Рис. 4. Розподіл площ лісового фонду за призначенням

Серед нелісових ділянок переважають болота (95 %), що є характерним для лісів північної частини Західного Полісся. Також значні площі нелісових ділянок представлені меліоративними каналами (320 га), іншими нелісопридатними землями (127 га), ЛЕП (98 га), озерами (49 га) і ставками (28 га). Загалом на підприємстві при лісовпорядкуванні виділено 13 категорій нелісових ділянок (таблиця 5). Значна частина боліт знаходиться в межах заказників, зокрема в ботанічних - 2712 га, в тому числі загальнодержавного значення 473 га та місцевого значення - 2247 га; зоологічних – близько 8 га. Господарські й адміністративні будівлі представлені конторами лісгоспу і

лісництв, а також пожежними вежами. Крім цього на підприємстві окремою категорією виділений нижній склад на площі 1,5 га. Ставки в переважній більшості призначені в якості протипожежних водойм.

Таблиця 5

Розподіл площ нелісових ділянок

Категорії ділянок	Площа, га	%
Автомобільні дороги з штучним покриттям	0,6	0,0
Болота	7693,6	95,9
Будівлі господарські і адміністративні	16,8	0,2
Інші нелісопридатні землі	127,1	1,6
Кордони лісові	0,6	0,0
Лінії електромережі	98,1	1,2
Озера	48,7	0,6
Ріки	1,6	0,0
Сади	1	0,0
Садиби	0,4	0,0
Ставки	27,6	0,3
Струмки	3,2	0,0
Яри	0,8	0,0
Дендрологічні сади	4,2	0,1
Склади лісові	1,5	0,0
Разом	8025,8	100,0

Серед лісових ділянок, як і в більшості лісгосподарських підприємств поліської зони України, переважають за площею покриті лісовою рослинністю землі, частка яких становить 94 % (рис. 5). З-поміж лісових ділянок переважають деревостани природнього походження (54 %) і лісові культури лісовідновлювальні (43 %). Крім цього окремою категорією виділено майже 10

га ділянок як «насадження зі збереженого підросту». Майже третина площ покритих лісом ділянок (32 %) знаходиться у перезволожених умовах.

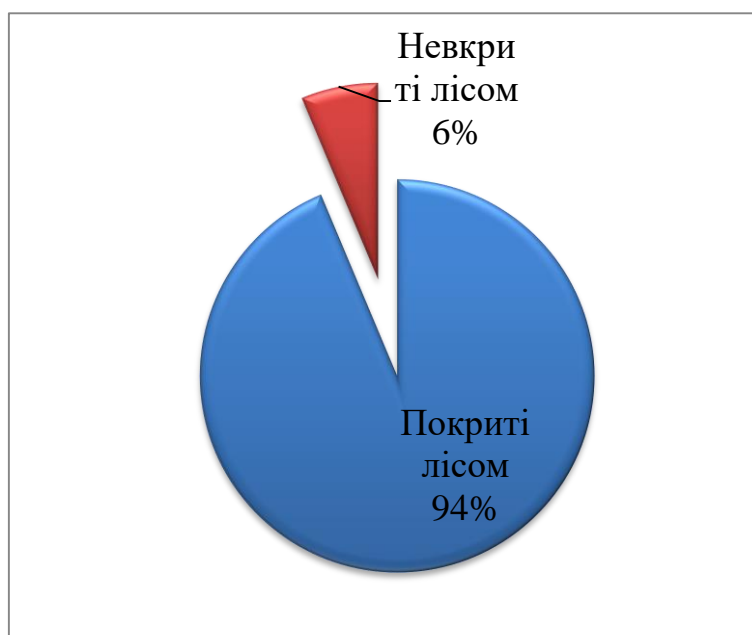

Рис. 5. Розподіл площ лісових ділянок

Майже половина ділянок із деревостанами природного походження мають функціональні та інші особливості (13 тис. га). Основними такими особливостями є:

- відтворювальні ділянки мисливської фауни – 560 га;
- генетичні резервати – 68 га;
- постійні лісонасінні ділянки – 64 га;
- різновікові насадження – 659 га;
- насадження з нерівномірною повнотою – 2736 га;
- деревостани із нерівномірним складом – 1528 га;
- ділянки з дрібними болотами – 109 га;
- ділянки із дрібними галявинами – 86 га.

У штучних лісонасадженнях є також значні площі ділянок, які мають анлогічні особливості (7,38 тис. га):

- відтворювальні ділянки мисливської фауни – 212 га;
- генетичні резервати – 2,6 га;
- різновікові насадження – 148 га;

- насадження з нерівномірною повнотою – 3155 га;
- деревостани із нерівномірним складом – 1213 га;
- ділянки з дрібними болотами – 24 га;
- ділянки із дрібними галявинами – 210 га.

Отже, якщо узагальнити особливості природних і штучних насаджень, то можна виділити наступні відмінності: у природних деревостанах значно більші площі генетичних резерватів та постійних лісонасінневих ділянок, а також різновікових насаджень. Натомість у лісових культурах суттєво більша частка насаджень із нерівномірною повнотою і складом, а також із дрібними галявинами, що засвідчує невідповідність теорії про те, що штучні насадження ліпше використовують простір. Як бачимо, з формування штучних насаджень є певні труднощі. Це підтверджується також тим, що в лісових культурах площі ділянок і наявністю значної кількості відсталих в рості деєрв становить майже 143 га, в той час як в природних ця цифра становить лише 13 га.

На різницю в санітарному стані між природним і штучними лісами також вказують ділянки із наявністю мурашників, площі яких у лісових культурах майже 47 га, а в природних деревостанах лише 10.

Найбільші площі непокритих лісом ділянок займають зруби і незімкнуті культури - 1 % і 2 % від площі лісового фонду відповідно (таблиця 6). Досить великі площі також займають лісові дороги (441 га), меліоративні канали (320 га), візири (238 га), просіки (371 га), галявини і ремізи (256 га).

Таблиця 6

Розподіл площ непокритих лісом ділянок

Категорії ділянок	Площа, га
Візири	237,7
Галявини	50,7
Грунтові дороги	440,7
Декоративні галявини	2,7
Загиблі насадження	4
Зруби	307,7

Канали	0,9
Лісосіки поточного року	0,4
Меліоративні канали	319,6
Незімкнуті лісові культури лісовідновлювальні	915,3
Плантації	15,5
Просіки кварталні	371,2
Протипожежні розриви	24,6
Ремізи, біополяни, майданчики для підгодівлі	206,1
Розсадники лісові	3,5
Разом	2906,3

Меліоративні канали всі є застарілими і на даний момент не функціонують. З них 48 га займають магістральні канали, а 207 осушувальні, на решті території зайнятій каналами знаходяться збирачі.

За народно-господарським призначення левова частка лісів відіграє експлуатаційну роль, що переважає інтенсивний рівень ведення лісового господарства (рис. 6).

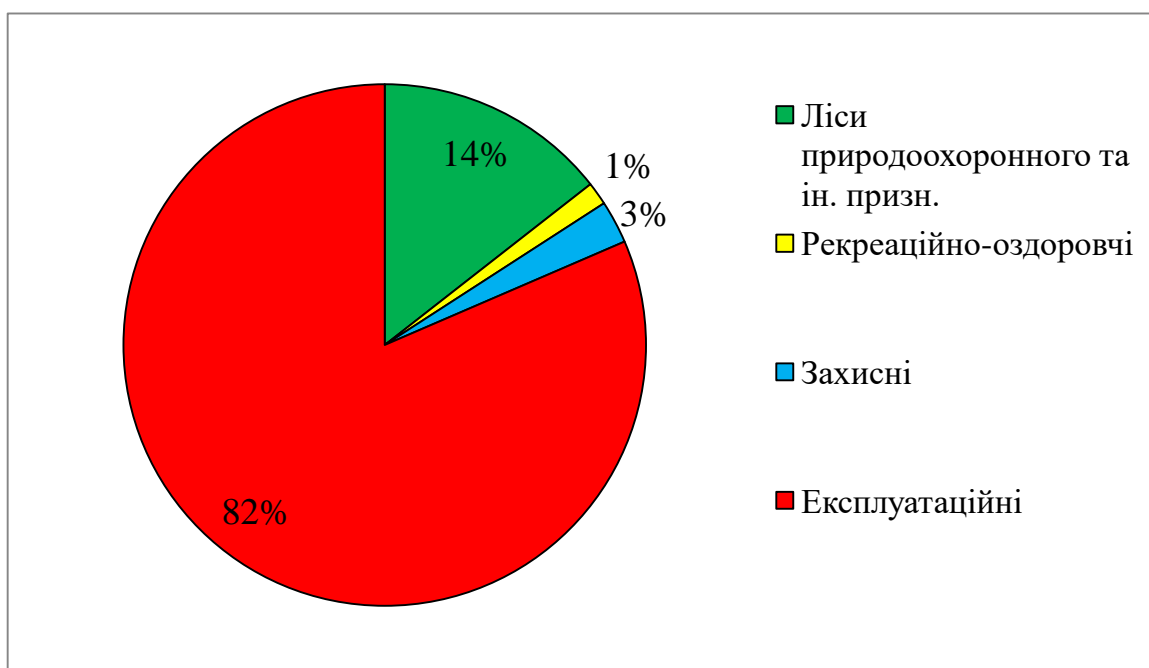

Рис. 6. Розподіл площ ділянок за категоріями лісів

Решта лісів відіграють інші корисні функції, частка таких лісів є значно меншою – 18 %.

Загалом на підприємстві за призначенням виділено 10 категорії лісів (таблиця 7).

Таблиця 7

Розподіл площ лісів підприємства за функціональним призначенням

Категорії захисності	Площа, га	%
Експлуатаційні ліси	44072,6	81,5
Заказники	7746,4	14,3
Заповідні лісові урочища	26	0,0
Ліси наукового призначення, вкл. генетичні резервати	28	0,1
Ліси у межах населених пунктів	3,8	0,0
Ліси уздовж берегів річок, навколо озер, водойм. та ін.	1129	2,1
Ліси уздовж смуг відведення автомобільних доріг	42	0,1
Ліси уздовж смуг відведення залізниць	266	0,5
Лісогосподарська частина лісів зелених зон	767	1,4
Пам'ятки природи'	3	0,0
Разом	54083,8	100,0

Ліси уздовж берегів річок, навколо озер, водойм. та ін. (2 %), лісогосподарська частина лісів зелених зон (більше 1 %). З-поміж лісових ділянок, які не мають експлуатаційного значення, найбільші площі охоплюють заказники (14 %). Також на підприємстві є незначні площі пам'яток природи, лісів у межах населених пунктів, лісів наукового призначення, вкл. генетичні резервати та заповідних лісових урочищ.

На підприємстві є досить великі площі особливо захисних лісових ділянок (ОЗЛД) – майже 7169 га (таблиця 8). Найбільші площі ОЗЛД представлені лісовими ділянками на особливо охоронних частинах заказників – понад 4,7 тис. га.

Розподіл площ особливо захисних ділянок в межах категорій захисності

Категорії особливо захисних ділянок	Площа , га
Кат.зах. - Експлуатаційні ліси	1803,8
Берегозахисні лісові ділянки	336,8
Лісові ділянки, що прилягають до забудованих територій	14,5
Лісові ділянки на легкорозвіюних пісках	4,4
Лісові ділянки навколо токовищ глухарів	2,6
Лісові ділянки уздовж державного кордону	51,5
Лісові ділянки, що використов. для цілей насінництва і селекції	76,3
Лісові ділянки, що мають спеціальне господарське значення	215,3
Лісові ділянки, що прилягають до земель історико-культурного признач.	1101,7
Насадження - медоноси	0,7
Кат.зах. - Заказники	4702,5
Лісові ділянки на особливо охоронних частинах заказників	4702,5
Кат.зах. - Ліси уздовж берегів річок, навколо озер, водойм. та ін.	507,9
Берегозахисні лісові ділянки	497,7
Лісові ділянки уздовж державного кордону	10,2
Кат.зах. - Ліси уздовж смуг відведення автомобільних доріг	17,2
Лісові ділянки у ярах, балках і річкових долинах	8,6
Лісові ділянки, що прилягають до залізниць, автодоріг	4,8
Лісові ділянки, що прилягають до земель історико-культурного признач.	3,8
Кат.зах. - Ліси уздовж смуг відведення залізниць	40,7
Лісові ділянки, що прилягають до залізниць, автодоріг	40,7
Кат.зах. - Лісогосподарська частина лісів зелених зон	86,7
Лісові ділянки, що прилягають до забудованих територій	9,2
Лісові ділянки, що мають спеціальне господарське значення	77,5
Усього	7158,8

Серед експлуатаційних лісів площа ОЗЛД становить понад 1,8 тис. га, у захисних лісах площа цих ділянок також значна – майже 0,57 тис. га. У рекреаційно-оздоровчих лісах площі ОЗЛД значно менші - близько 0,09 тис. га.

Отже, враховуючи функціональний розподіл лісів та наявність великих площ особливо захисних ділянок, загальна частка площ лісових ділянок, де можливе інтенсивне ведення лісового господарства становить 86,6 %.

ВИСНОВКИ

1. Найбільш представленими у лісовому фонді ДП «Дубровицьке ЛГ» є соснові та березові деревостани, частка яких становить відповідно 65 % та 21 %. Загалом на підприємстві виділено 31 тип лісу, з яких 8 осушених підтипів загальною площею понад 880 га, або 2 %. Найбільші площі осушених ділянок у типі лісорослинних умов А₅ і В₄. Найбільш поширеними є субори, а саме вологий, сирий та свіжий дубово сосновий субір (32,4 %, 14,5 % і 13,6 % відповідно).

2. Сосна з-поміж основних лісоутворюючих порід має найвищий середній клас бонітету – I,5, решта порід мають меншу продуктивність – II,1-II,2.

3. Найбільша участь з-поміж покритих лісом ділянок середньовікових насаджень та молодняків – 58 % та 28 %. Частка деревостанів старших вікових груп незначна – близько 14 %.

4. Розподіл площі лісогосподарського підприємства за категоріями ділянок є дещо специфічним, що зумовлено особливостями розміщення території. Значна заболоченість території лісгоспу зумовила і відповідну структуру лісового фонду, забезпечивши частку нелісових ділянок 15 %.

5. Серед нелісових ділянок переважають болота (95 %), що є характерним для лісів північної частини Західного Полісся. З-поміж лісових ділянок переважають деревостани природнього походження (54 %) і лісові культури лісовідновлювальні (43 %).

6. Отже, якщо узагальнити особливості природних і штучних насаджень, то можна виділити наступні відмінності: у природних деревостанах значно більші площі генетичних резерватів та постійних лісонасінневих ділянок, а також різновікових насаджень. Натомість у лісових культурах суттєво більша частка насаджень із нерівномірною повнотою і складом, а також із дрібними галявинами, що засвідчує невідповідність теорії про те, що штучні насадження ліпше використовують простір. Як бачимо, з формування штучних насаджень є певні труднощі. Це підтверджується також

тим, що в лісових культурах площі ділянок і наявності значної кількості відсталих в рості деєрв становить майже 143 га, в той час як в природних ця цифра становить лише 13 га.

7. За народно-господарським призначення лєвова частка лісів відіграє експлуатаційну роль, що перебачає інтенсивний рівень ведення лісового господарства. Решта лісів відіграють інші корисні функції, частка таких лісів є значно меншою – 18 %. На підприємстві є досить великі площі особливо захисних лісових ділянок (ОЗЛД) – майже 7169 га. Найбільші площі ОЗЛД представлені лісовими ділянками на особливо охоронних частинах заказників – понад 4,7 тис. га. Отже, враховуючи функціональний розподіл лісів та наявність великих площ особливо захисних ділянок, загальна частка площ лісових ділянок, де можливе інтенсивне ведення лісового господарства становить 86,6 %.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Короткий довідник по лісовому фонду України (за матеріалами чергового державного обліку лісів України станом на 01.01.96)/ Державний комітет лісового господарства України/ Київ-1998
2. Довідник з лісового фонду України за матеріалами державного обліку лісів станом на 01.01.2011/ Державне агентство лісових ресурсів України, Українське державне проектне лісовпорядне виробниче об'єднання/ Ірпінь-2012 Вава
3. Нормативно-справочные материалы для таксации лесов Украины и Молдавии/ Государственный комитет СССР по лесному хозяйству/ Киев, «Урожай» - 1987
4. Ліси України. Солдатов А.Г., Тюков С.Ю., Туркевич М.В./ Видавництво Української академії сільськогосподарських наук/ Київ -1969
5. Зелена книга України. За редакцією Шеляга-Сосонка Ю.Р./ Національна академія наук України, Інститут ботаніки ім. М.Г.Холодного – Київ, «Наукова думка», 2002
6. Менеджмент охоронних лісів України/ Міністерство екології та природних ресурсів України, Державна служба заповідної справи Мінекоресурсів України, Всеукраїнський комітет підтримки Програми ООН/ Під загальною редакцією акад. НАН України Шеляга-Сосонка Ю.Р./ Київ – 2003
7. Леса I группы. Николаенко В.Т., Плотников Л.А., Воронина А.П. / «Лесная промышленность», 1973 г., 224 8. Зеленые зоны и лесопарки/ Государственный комитет лесного хозяйства Совета Министров СССР, Центральное бюро научно-технической информации/ Москва – 1972
9. Правовий режим земель рекреаційного призначення. Бондар Л.О./ Журнал «Право» -2010, №11 с. 34-40
10. Науково-методичні підходи до розроблення проектів землеустрою щодо встановлення прибережних захисних смуг/ Осипчук С., Кошель А., Колганова І./ Журнал «Землевпорядний вісник» - 2013, №7 с. 21-25

11. Проблеми землевпорядного забезпечення формування водоохоронних зон Мартин А.Г., Канаш О.П., Покидько І.В. / Землеустрій і кадастр. – № 3. – 2009. – с. 17-28 31

12. Правовое регулирование защитных лесов/ Научно-исследовательский и информационный центр по лесным ресурсам «ВНИИЦлесресурс» / Веб-ресурс <http://www.vnles.ru/pravovoe-regulirovanie-zashchitnyh-lesov.htm>

13. Заключний звіт українсько-шведського проекту з розробки стратегічного плану розвитку лісового господарства України (І етап)/ Державний комітет лісового господарства України – 2000, с. 144-145

14. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку поділу лісів на групи, віднесення їх до категорій захисності та виділення особливо захисних земельних ділянок лісового фонду» від 27.07.1995 №557

15. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Санітарних правил в лісах України» від 27.07.1995 №555

16. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок» від 16.05.2007 №733

17. Постанова Кабінету Міністрів України «Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів» від 23.05.2007 р. № 761

18. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил рубок головного користування в гірських лісах Карпат» від 22.10.2008 р. № 929

19. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил поліпшення якісного складу лісів» від 12.05.2008 р. № 929

20. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режиму ведення господарської діяльності в них» від 08.05.1996 № 486

21. Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України, Державного комітету лісового господарства України «Про затвердження

Методичних рекомендацій щодо 32 режиму збереження лісових екосистем на територіях природно-заповідного фонду України різних категорій» від 24.12.2003 № 185/210-А

22. Наказ Міністерства аграрної політики і продовольства України «Про затвердження Правил використання корисних властивостей лісів» від 14.08.2012 №502

23. Наказ Державного комітету лісового господарства України «Про затвердження Правил головного користування» від 23.12.2009 № 364

24. Наказ Державного комітету лісового господарства України «Про затвердження Методики визначення розрахункової лісосіки» від 14.09.2000 №105

25. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь/ Наказ Державного агентства земельних ресурсів України від 02.10.2013 №396

26. ДБН Б.2.2-2-2008 «Планування та забудова міст і функціональних територій. Склад, зміст, порядок розроблення, погодження та затвердження науково-проектної документації щодо визначення меж та режимів використання зон охорони пам'яток архітектури та містобудування»

27. Інструкція з проведення лісовпорядкування лісового фонду України / Ухвалена рішенням НТР Державного комітету лісового господарства України 01.11.2006 / Вебресурс: http://lisproekt.gov.ua/fileadmin/user_upload/files/docs/instructions/Instrukciyaz_vporyad..pdf

28. Постановление Совета Народных Комиссаров СССР от 31.07.1931 «Об организации лесного хозяйства»

29. Постановление ЦИК СССР № 66, СНК СССР № 1162 от 02.07.1936 «Об образовании Главного Управления лесоохраны и лесонасаждений при Совете Народных Комиссаров Союза ССР и о выделении водоохранной зоны»

30. Постановление СНК СССР от 23.04.1943 № 430 «О порядке отвода лесосек в лесах государственного фонда Союза ССР и о лесосечном фонде на 1943 год»

31. Распоряжение СНК СССР от 17.10.1944 № 2057 «О разделении лесов Украинской ССР, Белорусской ССР, Ленинградской, Псковской, Новгородской, Калининской, Великолукской, Смоленской, Калужской, Брянской, Орловской и Курской областей и Ставропольского края по группам»

32. Приказ Государственного комитета по лесному хозяйству СССР от 24.09.1979 № 157 «Об утверждении Инструкции о порядке отнесения лесов к категориям защитности»

33. Приказ Государственного комитета по лесному хозяйству СССР от 26.06.1991 г. № 63 «Об утверждении Нормативов выделения противозерозионных лесов в Европейско-Уральской части СССР»

34. Лесной кодекс Российской Федерации от 04.12.2006 № 200-ФЗ

35. Приказ Рослесхоза от 12.12.2011 № 516 "Об утверждении Лесоустроительной инструкции»

36. Указ Президента Республики Беларусь от 7 июля 2008 г. № 364 Об утверждении Положения о порядке распределения лесов на группы и категории защитности, 33 перевода лесов из одной группы или категории защитности в другую, а также выделения особо защитных участков леса

37. ГОСТ 17.5.3.02-90 «Охрана природы. Земли. Нормы выделения на землях государственного лесного фонда защитных полос лесов вдоль железных и автомобильных дорог»

38. ГОСТ 17.5.3.01-78 «Охрана природы. Земли. Состав и размер зеленых зон городов»

39. ГОСТ 17.6.3.01-78 «Охрана природы. Флора. Охрана и рациональное использование лесов зеленых зон городов»

40. Инструкция по устройству и обследованию лесов государственного значения Союза ССР/ Утверждена приказом Министерства лесного хозяйства СССР 29.06.1951 г.

41. Инструкция по устройству государственного лесного фонда СССР/ Утверждена Государственным комитетом по лесной, целлюлозно-бумажной, деревообрабатывающей промышленности и лесному хозяйству при Госплане СССР 7 апреля 1964 г.

42. Инструкция по проведению лесоустройства в едином государственном лесном фонде СССР/ Утверждена Постановлением Государственного комитета СССР по лесному хозяйству 12.09.1985 г. №4

43. Сторожук В.Ф. Аналіз нормативного поділу лісів за функціональним призначенням. Електронний ресурс. Режим доступу: [Microsoft Word - Report Storozhuk Analysis functional division of forests.docx \(enpi-fleg.org\)](#)

44. Коржик М. І., Марковець Д. М., Слісачук І. І. Аналіз лісового фонду і господарської діяльності ДП «Дубровицьке ЛГ»: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції присвяченої пам'яті професора А.І. Гузія. (Житомир, 25 вересня 2020 р.) Житомир: Поліський національний університет, 2020. С. 197–198.

45. Коржик М. І., Слісачук І. І., Марковець Д. М. Продуктивність лісів державного підприємства «Дубровицьке лісове господарство» Рівненської області. Лісівнича наука: стан, проблеми, перспективи розвитку: мат. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 8-9 грудня 2019 р.) Житомир: ЖНАЕУ, 2020.

46. Марковець Д. М. Структура лісових ділянок ДП «Дубровицьке ЛГ». Ліс, наука, молодь: мат. Всеукр. наук.-практ. конф. (Житомир, 24 листопада 2020 р.) Житомир: ЖНАЕУ, 2020. С. 98.